

Protokoll fört den 20 mars 2012 vid besök hos Kriminalvården, häktet Västerås

Inledning

På uppdrag av chefsjustitieombudsmannen Cecilia Nordenfelt besökte enhetschefen Sven-Åke Jansson, tillsammans med byråchefen Jörgen Buhre, biträdande enhetschefen Gunilla Bergerén och föredraganden Elisabeth Sjöblom, den 20 mars 2012 Kriminalvården, häktet Västerås.

Bakgrund

Justitieombudsmännen har enligt lagen (1986:765) med instruktion för Riksdagens ombudsmän (JO-instruktionen) tillsyn över dem som utövar offentlig verksamhet för att tillse att dessa följer lagar och andra författningar samt i övrigt fullgör sina åligganden. JO:s tillsyn omfattar bl.a. Kriminalvården. Ombudsmännen ska särskilt tillse att domstolar och förvaltningsmyndigheter i sin verksamhet iakttar regeringsformens regler om saklighet och opartiskhet och att medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter respekteras i den offentliga verksamheten.

Av 5 a § i JO-instruktionen framgår att justitieombudsmännen därutöver fullgör de uppgifter som ankommer på ett nationellt besöksorgan enligt det fakultativa (frivilliga) protokollet den 18 december 2002 till Förenta nationernas konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Opcat).

Syftet med det fakultativa protokollet är att upprätta ett system för regelbundna besök, genomförda av oberoende internationella och nationella organ, på platser där personer hålls frihetsberövade, för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Besökets genomförande

Besöket, som var oanmält, inleddes klockan 9.00 med att JO:s medarbetare togs emot av kriminalvårdsinspektören Per-Erik Näslund, chef för häktet Västerås. En kort inledande genomgång hölls. Därefter förevisades häktet vid en rundvandring. JO:s medarbetare samtalade därpå med intagna och personal i häktet.

Besöket avslutades med en sammanfattande genomgång av gjorda iakttagelser och vad som framkommit vid samtalen med intagna och personal. Vid genomgången närvarade kriminalvårdschef Christer Fränneby och Per-Erik Näslund.

Iakttagelser vid besöket

Organisation m.m.

Sammanfattningsvis framkom följande vid besöket. Häktet i Västerås är byggt 1966 och är i stort behov av renovering. Det upplystes om att man väntar på beslut av generaldirektören om en nybyggnation eller en renovering av häktet.

Häktet har totalt 35 platser i två våningsplan. Sammanlagt arbetar 31 personer i häktet varav cirka en tredjedel är kvinnor. Merparten är kriminalvårdare. Häktet är ”processintensivt” och det skrivs in 30 personer i veckan. Den genomsnittliga vistelsetiden för en intagen i häktet är fem veckor.

Häktet har två avdelningar med 19 respektive 16 platser. Sedan några år tillbaka tar häktet endast emot häktade med restriktioner. Häktet kan inte erbjuda utomhusvistelse för häktade utan restriktioner.

Häktet har även ansvar för driften av åtta platser i polisarrestavdelningen enligt ett avtal som Kriminalvården har slutit med Polismyndigheten i Västmanlands län. Enligt avtalet ska anhållningscellerna vara inredda enligt häktesstandard (ärende 30-2007-15689).

De åtta celler som Kriminalvården vid behov använder för placering av anhållna är grundutrustade för placering av personer som är omhändertagna enligt lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m.m. Det finns en vattenautomat och en toalett, som spolats utifrån. När anhållna placeras i cellerna tillförs cellerna extra utrustning i form av enklare möbler samt tv och radio. Enligt häktet förekommer det att en intagen får stanna kvar i en sådan ”anhållningscell” även efter häktningsbeslut.

De intagna väcks kl. 8. Inlåsning påbörjas kl. 16 och avslutas senast 16.45. Efter inlåsning erbjuds de intagna en kvällsmörgås mellan kl. 19.30–20. Därefter får de intagna ringa på om de vill ha kontakt med personalen.

Personer som är frihetsberövade enligt utlänningslagen (2005:716) placeras bara i häktet för tillfälliga uppehåll. Placering sker då regelmässigt i arrestcellerna eftersom det inte finns några transportceller i häktet.

Bemötande och bemanning

Det framkom inga uppgifter om att intagna i häktet utsatts för våld, trakasserier eller förnedrande behandling. Sammanfattningsvis framhöll både intagna och personal att stämningen i häktet är bra. Intagna uppgav att de i huvudsak behandlas väl. Det framkom vid samtalen att enstaka personal kunde agera och svara på frågor på ett sätt som intagna upplevde som kränkande. Personal uppgav att

utrymmet för isoleringsbrytande åtgärder är begränsat på grund av lokalerna och personalsituationen.

Häktet har alltid minst ett vakthavande befäl i tjänst. Nattetid är alltid två kriminalvårdare i tjänst vilket gör det möjligt att öppna dörrar till bostadsrummen även nattetid utan att särskilt kalla in personal eller polis. Det finns inte någon centralvakt i häktet. Häktet har en klienthandläggare som också är BOS-handläggare (Brottsoffersluss). Häktet har bra kontakt med socialtjänsten och de arbetar tillsammans med riktade insatser gentemot unga häktade i särskilda s.k. LUL-grupper (lagen [1964:167] med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare).

Kost

Maten tillagas i anstalten Tillberga och värms i häktet. En person arbetar heltid i köket på veckorna, på helgerna värmer personalen maten i portionslådor. Frukost börjar serveras kl. 8.45, lunch kl. 11.30 och middag kl. 16.30. Vid samtal med intagna framkom att de flesta tyckte att den mat som serveras smakar bra. Någon intagen framförde att han vid upprepade tillfällen fått mat som innehållit ingredienser som han inte kan äta.

Bostadsrum

För intagna med särskilda behov finns ett särskilt bostadsrum som också kan användas för dubbelbeläggning. Rummet har lös inredning i form av två sängar samt TV, ett bord, bokhylla och en stol. Toalett finns i bostadsrummet men ingen dusch. Det finns möjlighet att transportera en rullstolsbunden med hiss mellan våningsplanen och upp till rastgården.

Bostadsrummen i övrigt är cirka sju kvadratmeter stora och ser likadana ut med väggfast standardutrustning, TV samt en plaststol. Filtar används som gardiner. Det finns ett zinkhandfat i rummen och två avdelningsgemensamma toaletter i korridoren. På varje våningsplan finns en dusch men sedan en tid är en dusch sönder och sanering pågår. Häktet kunde inte lämna besked om när renoveringen ska vara klar.

Bostadsrummen uppfattades som mycket slitna. Enligt häktet väntar man på beslut om nybyggnation eller minst en renovering vilket man är i stort behov av. Den årliga genomströmningen för varje bostadsrum är cirka 40–50 klienter vilket sliter hårt på rummen. Klottersanering sker ofta. Det fungerande duschutrymmet är även det mycket slitet.

Det framkom vid samtal med intagna bl.a. att det vid ankomsten till häktet funnits en nedkissad handduk under madrassen i ett bostadsrum, att man får vänta länge efter påringning för att gå på toaletten och att duschen är ofräsch om man får duscha i slutet på dagen.

Gemensamma utrymmen

Häktet har ett bibliotek och intagna kan skriva upp sig på en lista på morgonen om de önskar besöka det. En bibliotekarie från stadsbiblioteket besöker häktet en gång i veckan. Det finns ett mindre gym med bordtennisbord och två motionscyklar där intagna kan träna i närvaro av personal. Den lokal som tidigare användes som gemensamhetsutrymme används i dag till förvaring av bl.a. tvätt.

Intagna framförde att tillgången till gymmet är alltför begränsad. Flertalet intagna framförde att bristen på sysselsättning i hög grad påverkar det psykiska välmåendet. Personal upplyste om att biblioteket inte används.

Häktesledningen upplyste om att häktet inte når Kriminalvårdens mål att en intagen med restriktioner ska ha minst två timmars vistelse utanför bostadsrummet (inklusive promenad) dagligen (se Kriminalvårdens verksamhetsplan 2012, dnr 51-2011-6966, s. 37).

Möjlighet till daglig utomhusvistelse

I denna del antecknas inledningsvis följande. Vid sitt besök i Sverige 2008 anmärkte FN:s underkommitté mot tortyr (UN Subcommittee for the Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, SPT) att utrymmena för utomhusmotion för intagna med restriktioner var ganska små, utan någon slags utrustning och ”of an oppressive nature” vid samtliga häkten som kommittén hade besökt. Kommittén rekommenderade att utomhusutrymmen för intagna med restriktioner görs större och erbjuder möjligheter till tillräcklig fysisk motion. Se SPT:s rapport från besöket i Sverige 2008, CAT/OP/SWE/1 p.128–129 och 164.

Alla intagna erbjuds en timmes daglig utomhusvistelse. Det finns sju stycken rastgårdar på taket. En intagen ledsagas av två kriminalvårdare i hiss upp till rastgården. Dörrarna till rastgårdarna öppnas manuellt. Övervakningen och uppsikt av de intagna sker från en vaktkur som bemannas av en person.

Den minsta rastgården är 4,7 kvadratmeter och den största 6,9 kvadratmeter. Rastgårdarna har en vägg i betongglas men är i avsaknad av fönster. Ett tak täcker halva rastgården. Det angränsade utrymmet utanför rastgårdarna, där också vaktkuren är belägen och till vilken de intagna kommer när de slussas in och ut, har ett tak. Rastgårdarna gav ett smutsigt och slitet intryck. Det luktar rök i hela utrymmet och röklukten sprids också via luftventiler ner i häktet.

Från häktets sida framfördes att utformningen av rastgårdarna är föråldrad och i stort behov av renovering. Det påtalades att det inte finns några möjligheter att bygga rastgårdar i befintliga lokaler som uppfyller de normer som finns angivna i Krav och råd Nybyggnadshandboken C9 Häkten, Byggnadsstyrelsens tekniska standard 1992-12. Häktet refererade till att enligt handboken ska en

restriktionsrastgård ha en storlek om 25 kvadratmeter. Den största rastgården i häktet Västerås har samma storlek som ett bostadsrum.

Inskrivning och information om rättigheter

I denna del antecknas inledningsvis följande. Enligt 2 § häktesförordningen (2010:2011) ska varje intagen i anslutning till att han eller hon tas in i en förvaringslokal informeras om verkställighetens innebörd på ett språk som han eller hon förstår. Sådan information ska också lämnas vid andra tillfällen så snart det finns anledning till det.

Vid sitt besök i Sverige 2008 rekommenderade SPT att intagna systematiskt ges information om sina rättigheter och de föreskrifter och regler som gäller i häktet. Informationen bör ges på ett språk som den intagne skäligen kan antas förstå (CAT/OP/SWE/1, p. 155). I sitt svar till SPT i januari 2009 anförde regeringen att Kriminalvården då höll på att ta fram ett informationsblad avsett att överlämnas till alla intagna vid ankomsten till häktet. Informationsbladet skulle översättas till flera språk (CAT/OP/SWE/1/Add.1, p. 16).

Inskrivning i häktet sker dygnet runt i närvaro av två vårdare. Den intagne får ett informationsblad med rutiner och motsvarande blad ska också finnas i bostadsrummet. Suicidscreening genomförs alltid innan den intagne får gå till sitt bostadsrum. Ett ankomstsamtal ska alltid hållas i nära anslutning till inskrivningen.

När en anhållen person ska skrivas in hämtar personal från häktet den anhållne i polisens intag. En överlämnandehandling skrivs under av polis och häktespersonal. Därefter skriver häktet in den anhållne enligt samma rutin som för häktade samt utför en kontroll av om polisen meddelat närstående om anhållandet.

Några intagna uppgav att det inte funnits någon folder med information om rättigheter m.m. i bostadsrummet. Vissa uppgav att de varken vid inskrivningen eller vid ankomstsamtalet fått information. Någon muntlig information hade inte lämnats vare sig vid inskrivning eller vid ankomstsamtal.

Isoleringsbrytande åtgärder

I denna del antecknas inledningsvis följande. I 2 kap. 5 § häkteslagen (2010:611) återfinns huvudregeln att en intagen ska ges möjlighet att vistas tillsammans med andra intagna under dagtid. I Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för häkte (KVS 2011:2), återfinns ett allmänt råd till bestämmelsen. Det lyder:

Så kallad samsittning, dvs. att en intagen under viss tid på dagtid vistas tillsammans med någon annan eller andra intagna i ett bostadsrum, utgör inte gemensamhet om samsittning endast kan erbjudas med en annan intagen. Om gemensamhet inte är möjlig bör övervägas om samsittning kan erbjudas för att undvika att en intagen måste vistas helt ensam.

Samsittning mellan en man och en kvinna bör endast vara aktuell om de är närstående.

Från häktets sida upplystes om att regionen (Region Mitt) har gått ut med en särskild uppmaning till samtliga häkten om att förfrågan ska ställas till åklagare om intagens möjlighet till samsittning. Häktet anser dock att åklagarna inte är särskilt benägna att medge samsittning. Förfrågningar skickas till åklagare när häktet anser att det finns en lämplig konstellation.

Vid samtal med intagna framkom att det antingen inte är känt vad samsittning är eller att man uppfattar att man endast kan få samsittning när restriktionerna hävts.

Kontakt med omvärld

Det finns flera besöksrum i häktet. Häktet har låg besöksverksamhet vilket hänger ihop med att samtliga intagna har restriktioner. Besöksverksamhet kan äga rum fyra dagar i veckan där varje besök tillåts pågå i högst 25 minuter. Särskilda besöksgrupper finns i häktet bl.a. nämnden för andlig vård (NAV), Röda Korset och Öppna dörren. Även präster från Svenska kyrkan och imamer besöker häktet.

BOS-verksamheten i häktet initieras i samband med att samtyckesblankett lämnas in vilket i praktiken är ganska sällan. När ett BOS-ärende är aktuellt är det främst barnperspektivet som beaktas men även fall med ”presumptiva brottsoffer” (se också protokollet från besöket i häktet Uppsala angående denna fråga, dnr 83-2012).

Hälso- och sjukvård

Häktet har tillgång till en konsultläkare; en allmänläkare som tjänstgör två timmar i veckan. Vidare finns det en sjuksköterska som arbetar heltid vardagar. En intagen kan skriftligen begära att få träffa sjuksköterskan. Det är sjuksköterskan som avgör vem som ska få träffa läkare.

Vid samtal med några intagna framkom att det dröjt en vecka eller mer innan de träffat sjuksköterska för ett ankomstsamtal.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde för vad som framkommit vid besöket. Bland annat upplystes om att intagna önskade mer aktiviteter. Vidare diskuterades de intagnas uppgifter om brist på information om rättigheter m.m. Häktet upplystes också om att BOS-verksamheten uppmärksammats i ett annat sammanhang.

Häktet framförde att det är svårt att få till sysselsättning för intagna. Frågan om sysselsättning är viktig inte minst för häktet Västerås eftersom samtliga intagna har restriktioner. Lokalerna möjliggör inte vistelse utanför bostadsrum i den utsträckning som Kriminalvården har satt upp som mål. Vad gäller frågan om samsittning så är Kriminalvården utlämnad till andra myndigheter i denna fråga. Denna fråga bör diskuteras även med åklagare m.fl. varför häktet avser ta med

frågan till kommande rättskedjemöten. Vidare uppgav häktet att man ska få en särskild tv-informationskanal som rullar en informationsfilm med text och ljud som intagna kan titta på i det egna bostadsrummet. Slutligen anförde häktet att det är möjligt att städningen kan fallera om det är många inskrivningar samtidigt.

Jag har tagit del av protokollet. Vad som framkommit föranleder ingen åtgärd från min sida.

Cecilia Nordenfelt